

MONOGRAFIA UNEI AȘEZĂRI VICOVU DE SUS ÎN PERIOADA STĂPÂNIRII HABSBURGICE (1775–1918) (I)

VASILE BĂLICI

Die Monographie einer Siedlung. Vicovu de Sus während der habsburgischen Herrschaft (1775–1918)

(Zusammenfassung)*

Es ist eine Notwendigkeit – meint der Artikelverfasser – eine Monographie von Vicovu de Sus (Wikow) zu schreiben und aufgrund der Entwicklung der historischen Forschung, neue Quellen zu entdecken, die besondere Aspekte des Lebens dieser Ortschaft ergänzen oder enthüllen könnten.

Der Name der Siedlung stammt wahrscheinlich vom Sicova-Bach, einem Nebenfluss des Suceava-Flusses. Die erste urkundliche Erwähnung von Vicovu de Sus stammt aus dem 23. Mai 1436, aus einem Dokument aus Suceava.

In der vorliegenden Studie, beginnend mit der Besetzung des nördlichen Teils der Moldau durch das Habsburgerreich, stellt der Autor die Gründung der Niederlassung des Pferdegestüts in Vicovu de Sus, die soziale Situation der Bauern im Vicov-Gebiet und die Entwicklung der Ortschaft Vicovu de Sus am Ende des 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts dar.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Vicovu de Sus, Monographie, soziale und wirtschaftliche Entwicklung, Bauernstand.

Scrierea unei monografii a localității Vicovu de Sus este o necesitate, datorită evoluției cercetării istorice, datorită descoperirii unor noi izvoare care pot completa sau releva aspecte deosebite din viața acestei localități. În acest sens, pe parcursul mai multor ani, am căutat să descopăr noi informații pentru realizarea unei viziuni istoriografice „la zi” asupra trecutului orașului Vicov de Sus, efort pus sub semnul necesităților dictate de realizarea lucrării de grad I în învățământul preuniversitar. Cordonatorul științific al acestei lucrări, conf. univ. dr. Florin Pintescu, de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, m-a încurajat în acest demers, oferindu-mi sugestii și informații bibliografice.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Localitatea Vicovu de Sus este situată în depresiunea Rădăuți, pe cursul mijlociu al râului Suceava. Vicovu de Sus se învecinează cu comuna Straja (vest), în nord comuna Crasna (Ucraina), în nord-est Bilca și la sud-est localitatea Vicovu de Jos. Localitatea este situată la altitudinea de 410 m, iar din punct de vedere geografic, Vicovu de Sus este situat între coordonatele geografice 25°37' longitudine estică și 47°55' altitudine nordică, având o suprafață de 43 km².

Primele atestări arheologice pe teritoriul Vicovelor pot fi datate din perioada eneoliticului și neoliticului, fiind confirmate de descoperirea unor topoare din piatră în zona menționată. Denumirea localității a fost luată probabil de la pârâul Șicova, un afluent al râului Suceava. Prima atestare documentară a localității Vicovu de Sus datează din 23 mai 1436, document emis la Suceava. Domnii Moldovei, Iliș Vodă și fratele său, Ștefan Voievod donează satul Jicovul de Sus lui Stan Babici. Peste 30 de ani, la 15 septembrie 1466, satul este răscumpărat cu 200 de zloți tătarești de Ștefan cel Mare de la familia lui Stan Babici și dăruit Mănăstirii Putna. Locuitorii din Vicov au părăsit aceste meleaguri din cauza fiscalității excesive a mănăstirii, o lungă perioadă această zonă fiind loc pustiu. Situația aceasta atrage atenția domniei, care încearcă aducerea înapoi a fugarilor. În urma ocupației rusești a Moldovei, din anii 1772–1774, au fost efectuate unele recensăminte ale populației și au fost organizate formațiuni administrative numite „ocoale”. Un astfel de „ocol” a fost Ocolul Vicovelor, situat pe Valea Sucevei, care cuprindea 31 de localități.

Ocuparea nordului Moldovei de către Imperiul Habsburgic

Istoria ținuturilor Cernăuți, Hotin și Suceava, până la smulgerea lor de către Austria din Principatul Moldova, a aparținut, din punct de vedere juridic, geopolitic, cultural și economic de Țara de Sus a Moldovei. Istoria Bucovinei începe de la 1774 încoace și se încheie cu reîncorporarea ei în Regatul României, în toamna anului 1918.

Populația noii provincii, denumită Bucovina, era chemată pe 1 octombrie 1777 să depună jurământ de credință față de stăpânirea habsburgică. Împărăteasa Maria Tereza lansa un manifest către noii săi supuși, promițându-le păstrarea vechilor obiceiuri și respectarea legilor¹.

Toponimul slav Bucovina este atestat documentar pentru prima dată într-un document emis de domnitorul Moldovei, Roman I, la 30 martie 1392². Etimologia cuvântului „bucovina” provine din termenul de pădure de fagi sau fâget. În tot Evul Mediu, când limba slavonă a fost folosită în biserica ortodoxă ca limbă liturgică, de

¹ Emil Ioan Emandi, Louis Roman, *Bucovina și spațiul demografic românesc. Studiu demopolitic și statistic (1775–1940)* (1), în „Hierasus”, IX, Iași – Rădăuți, Editura „Glasul Bucovinei”, 1994, p. 397.

² Vladimir Trebici, *Bucovina și procesele demografice (1774–1993) în demografie Excerpta et Selecta. Academicianul la vârsta de 80 de ani*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p.108.

cult, cuvântul „bucovina” apare de 25 de ori, ca simplu apelativ, folosit în întreg spațiul carpato-danubiano-pontic, cu înțelesul de pădure de fagi sau făget. Transformarea apelativului „bucovina” în toponim, pentru a defini zona istorico-geografică citată mai sus, nu s-a făcut imediat, ci în mod treptat, mai ales după ce la 1786, ținutul nordic al Moldovei a fost încorporat la provincia imperială Galiția³.

Foarte multe izvoare, cronici, hărți, jurnale de călătorie iar mai târziu presa, atât din Bucovina, dar și din zona înconjurătoare, ne transmit știri de interes geopolitic despre pătrunderea în acest colț de țară a spiritului-central și nord european, ce va transforma profund mentalitatea locuitorilor bucovineni a căror identitate națională și culturală nu va putea fi topită global în noile structuri create de habsburgi⁴.

Noua „achiziție” a Coroanei de Habsburg constituia un teritoriu de 1 044 km², care cuprindea trei orașe (Cernăuți, Suceava și Siret), 226 de sate și 52 de cătune. Pentru români, pierderea acestei zone reprezintă un factor grav fiindcă, pe lângă importanța economică, Bucovina avea și o importanță spirituală, din moment ce în cuprinsul acestui ținut se aflau unele dintre cele mai semnificative vestigii ale trecutului lor istoric⁵. La ocuparea Bucovinei de către Austria, țara aceasta ținea din punct de vedere administrativ de Moldovei. Ținuturile Cernăuților și ale Sucevei erau administrate de câte un staroste ce primea instrucțiuni de la Divanul din Iași și avea sub ascultarea sa mai mulți namestinici, ce administrau ocoalele ținuturilor. Fiecare ocol era condus de doi zlotași (perceptor) iar fiecare comună era condusă de un vornic ajutat de atamani.

Starostele ținuturilor era ajutat în problemele cancelariei de logofeți și de 40–80 barani, numiți aprozi pedestrii, conduși de un căpitan și un vătaf, acesta ajutat de 30–50 aprozi călare.

Acești auxiliari a isprăvniceii erau ajutați în serviciul lor de arnăuți, un corp de elită aflat sub comanda unui ceauș (sergent). Pentru paza hotarelor către Polonia responsabilitatea îi aparținea unui căpitan cu patru vicecăpitani, ce aveau în subordinea lor mai bine de 1 000 de călărași sau grăniceri, responsabili și de siguranța punctelor vamale⁶.

Habsburgii au organizat, modificat și manevrat permanent, cu multă abilitate, un original și ordonat mecanism al puterii, ce avea la bază, „o armată mergândă de soldați, o armată șezândă de funcționari, o armată în genunchi de popi și o armată târâtoare de denunțatori”, cum menționează istoricul austriac Adolf Fischhof⁷.

Curtea de la Viena a creat un climat de ordine, stabilitate și egalitate, climat ce a permis implementarea unei politici economice mercantile. Reformele josefiniste au stimulat, printr-un evantai de mijloace financiare, legislative și vamale, economia de

³ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862). *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 113–114.

⁴ Emil Ioan Emandi, Nicolae Ceredarec, *Imaginea Bucovinei și a spațiului său geografic reflectată în jurnalele de călătorie ale „Despoților luminați” din Imperiul Habsburgic (I)* în „Europa XXI”, vol. III–IV/1994–1995, Iași, 1995, p. 194.

⁵ Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861*, Suceava, Editura „Hurmuzachi”, 1998, p. 23–24.

⁶ Emil Grigorovitză, *Dicționarul Bucovinei*, Cernăuți, 1907, p. 37.

⁷ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 100.

piață, cu rezultate dintre cele mai avantajoase în domeniul agricol și animalier, modernizarea și redistribuirea ei în folosul cercurilor imperiale. Totuși, avantajele politicii imperiale austriece au evoluat o dată cu ponoasele noii stăpâniri străine. Până la ocuparea Bucovinei de Austria, teritoriul și bogățiile sale se aflau în proprietatea românilor, dar din acel moment toate beneficiile reveneau străinilor, care au acaparat funcții în economie, politică, justiție, administrație și cultură.

A prezenta astăzi, în mod idilic, numai aspectele pozitive ale administrației imperiale austriece, fără relevarea simultană a consecințelor negative, ar însemna să reconstruim subiectiv realitatea obiectivă a trecutului⁸.

După venirea masivă a coloniștilor și a emigranților, austriecei au acordat străinilor parcele de pământ, lemn de construcție, scutiri de impozite și de serviciu militar și au aplicat o redistribuire a proprietăților agro-silvice. Au fost trecute în proprietatea statului 14 534 ha de pământ agricol, păduri, fânețe, pășuni de la locuitorii plecați în Moldova, persoanele decedate și fără urmași direcți. Aproximativ 115 000 de familii țărănești bucovinene au rămas fără pământ în urma abuzurilor noii conduceri sau prin îndatorarea țăranilor la cămătarii evrei, și scoaterea pământurilor țăranilor la licitație⁹.

În 1783, au fost introduse pecețile sătești, iar satul devine în mod treptat o unitate administrativă cu personalitate juridică. Toate contractele, certificatele sau alte documente care conțin pecetea vornicului aveau și putere probatoare în fața instanțelor juridice interne sau externe. Vornicul satului comanda pecetea, printr-o adresă scrisă, la un gravor autorizat, care o executa din alamă, după aceleași criterii și caracteristici precise în tot Imperiul, cu un diametru de 26–32 cm. De obicei, pecetea era rotundă, dar existau cazuri când era și ovală, iar pentru aplicarea ei era utilizată o soluție preparată din apă și funingine. Din 1850, s-au introdus cerneala și tușul negru¹⁰.

Anexarea Bucovinei de către Austria a produs transformări în jurisdicția Episcopiei de Rădăuți. În aceea vreme, Bucovina nu avea o organizație bisericească unitară și făcea parte din Episcopia Rădăuților, ce cuprindea și un număr de sate rămase dincolo de Cordun, în Moldova. La insistențele guvernatorului militar Enzenberg, s-a trecut la arondarea Bisericii Ortodoxe bucovinene, care devine independentă față de Mitropolia Moldovei. Acest acord s-a realizat pe baza unei bune înțelegeri între mitropolitul Moldovei, Gavril, și episcopul Rădăuților, Dosoftei Herescu. Dosoftei renunță de bună voie la bisericile rămase dincolo de Cordun, iar mitropolitul Gavril renunță la drepturile sale ierarhice asupra satelor din nordul Moldovei. În acest mod, episcopul de Rădăuți ajunge stăpânul duhovnicesc al Bucovinei, iar reședința episcopală este mutată de la Rădăuți la Cernăuți (12 decembrie 1781)¹¹.

⁸ Idem, *Elita românilor din Bucovina anilor 1775–1862*, în „Analele Bucovinei”, București, Editura Academiei Române, anul IV, nr. 3 (9), 1997, p. 605–606.

⁹ Vlad Gafița, *Iancu Flondor (1865–1924) și mișcarea națională a românilor din Bucovina*, Iași, Editura Junimea, 2008, p. VI.

¹⁰ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 122.

¹¹ Ion Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina*, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2003, p. 1–2.

Orașul Suceava cu împrejurimile și toate mănăstirile care ținuseră de Mitropolia de la Iași au trecut în subordinea Episcopiei de Rădăuți. Mănăstirile și schiturile au fost desființate și transformate în biserici de enorie. Au rămas în activitate trei mănăstiri: Putna, Sucevița și Dragormina, cu câte 25 de călugări. Din averile mănăstirești secularizate a fost realizat, în 1783, Fondul Religionar greco-oriental al Bucovinei, menit să susțină biserica, școlile românești, cultura și viața socială în Bucovina. Habsburgii au folosit în mod abuziv acest fond, în folosul politicii mercantile a Austriei¹². În 1785, s-a înființat Fondul Bisericesc Ortodox, constituit din moșiile Episcopiei de Rădăuți, iar administrarea acestui Fond revenea la opt oficii economice, deservite de familii de origine germană. La Direcția din Rădăuți au fost repartizate aproximativ 20 de familii de slujbași germani, provenite de la cele opt oficii economice desființate. În micul sat Rădăuți nu se aflau suficiente locuințe pentru numeroasele familii de slujbași germani. La 14 aprilie 1792, este numit director al acestei instituții Franz Pauli, iar contabil șef sau inspector economic Leitashaft, care deținea și funcția de administrator la Vicov. Noua instituție creată avea misiunea să exercite drepturi patronale precum: administrarea politică, poliția, încasarea impozitelor, gospodărirea terenurilor Domeniului și să aprovizioneze herghelia din Rădăuți cu alimentele și furajele necesare¹³.

De Paști, în anul 1786, episcopul Dosoftei a adresat credincioșilor bucovineni o aspră epistolă pastorală, prin care condamna fără cruțare păcatele enoriașilor săi, combătând superstițiile, jocurile, hramurile și băuturile obișnuite la botezuri, nunți și înmormântări, precum și datul în scrânciob, foarte obișnuit în Moldova cu prilejul Sfințelilor sărbători de Paști¹⁴.

Regulamentul mai stabilea o nouă organizare bisericească pentru Episcopia Bucovinei, iar împăratul, deși catolic, era, în virtutea dreptului medieval apusean, patronul suprem al Bisericii din Bucovina și al Fondului Bisericesc. În fruntea bisericii se afla episcopul, numit direct de împărat (lucru contrar canoanelor bisericești ce prevedeau alegerea episcopului, și nu numirea lui); locțiitorul episcopului era un arhimandrit cu titlul de vicar general, iar rezolvarea problemelor eparhiale revenea unui Consistoriu, alcătuit din episcop, patru consilieri, doi clerici și doi laici. Eparhia Bucovinei era împărțită în șase protopopiate (decanate), și anume: Cernăuți, cu 31 de parohii; Ceremuș, cu 34; Nistru, cu 24; Berhomet, cu 29; Vicovu, cu 37 și Suceava, cu 31. Protopopii erau aleși de episcop, iar egumenii celor trei mănăstiri erau aleși de soborul mănăstiresc și confirmați de episcop, în urma asentimentului guvernatorului țării¹⁵.

¹² Constantin C. Cojocaru, *Daniil Vlahovici – episcop al Bucovinei (23 aprilie 1789 – 20 august 1882)* (I), *Un nedreptățit al istoriei*, în „Analele Bucovinei”, anul VII, nr. 1(14), 2000, p. 52–53.

¹³ Franz Wiszniowski, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes* (Rădăuți, cel mai german oraș din Țara Fagilor), München, Verlag „Der Südöstdeutsche” der Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen, 1966, p. 188.

¹⁴ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 44.

¹⁵ Preot Sorin Toader Clipa, *Fondul Bisericesc al Bucovinei și lichidarea lui (1948–1949)*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2006, p. 30–31.

Pentru a-i atrage pe slujitorii Bisericii Ortodoxe de partea guvernului, în calitate de apărători și executori ai intereselor sale, Regulamentul acorda egumenilor și călugărilor lefuri anuale de 460 de florini, respectiv 210 de florini, iar preoții primeau din terenurile Fondului Bisericesc sesii de 444 de iugăre sau 24 de fălcii de pământ. Sesiile erau degrevate de contribuții, impozite, obligații, dări sau prestații, dar credincioșii erau obligați, prin lege, să efectueze preotului două zile de clacă anual și să-i plătească în bani o dare, în mod diferențiat: 17 creștari un codaș, 34 de creștari un mijlocaș iar fruntașii satului plăteau 1 florin și 8 creștari¹⁶.

Darea aceasta se numea „mariaș”, deoarece monedele de 20 de creștari purtau pe avers chipul Maicii Domnului. Regulamentul din 1786 impunea preotului obligații pe care, mai târziu, le îndeplinea de regulă ofițerul stării civile. Preoții țineau evidența nașterilor, a deceselor, a divorțurilor, a copiilor care mergeau la școală. Mai aveau ca atribuții strângerea și trimiterea recruților la oaste. Cântăreții bisericești și pălimarii nu primeau salarii, dar erau scutiți de impozite¹⁷. În 1786, s-a înființat prima instituție de stat, Oficiul de finanțe, care avea în seamă operațiile de casă ale administrației Fondului Bisericesc Frătăuți, iar șeful acestei instituții era un contabil. După desființarea administrației și crearea Domeniului Rădăuți al Fondului Bisericesc, sarcinile Oficiului de finanțe au fost preluate de o nouă Direcție economică, unde a fost înființat un post de contabil, dar în anul 1838 postul a fost desființat. În aceste condiții, a fost înființat, la Vicovu de Jos, Oficiul de finanțe pentru Domeniile Rădăuți și Solca ale Fondului Bisericesc, dar acest oficiu a fost mutat mai apoi la Rădăuți, în 1878¹⁸.

Noua administrație a pus un accent deosebit pe dezvoltarea căilor de comunicație, care au evoluat permanent, de la șoselele mari, construite strategic, de la ocuparea Bucovinei de către habsburgi și până la drumurile districtuale, care erau foarte bine întreținute și supravegheate de un comitet administrativ special, ce controla buna administrare a drumurilor și podurilor¹⁹.

Unul dintre factorii importanți în decizia de înființare a Domeniului Rădăuți, al Fondului religios gr.-or. al Bucovinei, a fost, de bună seamă, amenajarea drumurilor din zonă și deschiderea căilor de comunicație interne și internaționale. Încă de pe vremea episcopului Dosoftei, drumurile care existau în zona Rădăuți, precum drumul Volovățului, drumul Bădeuțului, drumul Satului Mare, drumul Dorneștiului, drumul Vicșaniului, drumul Măneuțului, drumul Horodnicului, drumul Vicovelor sau al Putnei, drumul Marginii, drumul Suceviței au fost lărgite și consolidate de împărăția austriacă în anii 1780–1787, când au primit denumirea generică de „drumuri împărătești”, în cinstea împăratului Iosif al II-lea, care poruncise „să se lege cu drumuri bune Galiția cu Transilvania”²⁰.

¹⁶ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 294.

¹⁷ Ion Nistor, *Istoria Bisericii*, p. 21–22.

¹⁸ Franz Wiszniowski, *op. cit.*, p. 207.

¹⁹ Emil Grigorovitz, *op. cit.*, p. 30.

²⁰ Gheorghe Schipor, *Domeniul Rădăuților, parte a Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei. Studiu documentar*, Suceava, Editura George Tofan, 2014, p. 76–77.

Între 1786 și 1809, se construiește cea de a doua arteră trasversală ce făcea joncțiunea între Valea Prutului și Valea Moldovei: drumul trecea prin localitățile Dubăuți-Storojineț-Vicov-Solca și Cacica; de la Marginea, drumul se bifurca spre Rădăuți și mergea pe Valea Sucevei, până la Vicov-Straja-Seletin-Izvoare, de unde trecea munții la Sighet. Astfel, era realizată o mai bună legătură între Bucovina, Transilvania și Galiția. Drumul care mergea de la granița Galiției, prin Storojineț și Vicov, spre Rădăuți și Marginea, se numea și „drumul militar al Vicovului”²¹.

De menționat faptul că aceste „drumuri împărătești” au fost construite atât „prin mâinile militare”, cât și cu „puterile generale ale locuitorilor din zonă”. Din rațiuni economice, au fost construite poduri stabile doar peste acele porțiuni de ape care „nu puteau fi biruite prin vaduri de trecere”. În baza Decretului imperial din 13 iunie 1787, au fost obligate să colaboreze la construcție toate localitățile situate la trei mile (aproximativ 5 km) în dreapta și în stânga șoselei (o căruță la 30 de familii și un salahor la 10 familii, prin rotație, lunar). Nu după mult timp, Rădăuțiul se racordează la ambele șosele, prin construirea drumurilor Negostina – Rădăuți, Rădăuți – Vicovu de Jos – Vicovu de Sus, respectiv, Rădăuți – Marginea, prin care capătă acces la rețeaua de drumuri împărătești. Acest fapt a avut o importanță deosebită pentru dezvoltarea economică a zonei și a Fondului Bisericesc²².

Bucovina mai dispunea de încă 26 de șosele districtuale, însumând o lungime de 932 km, și o rețea de drumuri vicinale, ce lega comunele, cu o lungime de 3 000 km²³.

Pe aceste artere de comunicații au fost înființate hanuri și stații de oficii poștale, fiind înzestrate de administrația imperială cu întinse terenuri pentru menținerea unui anumit număr de cai²⁴.

Dacă la anexarea Bucovinei, serviciul poștal era executat prin intermediul călăreților, în anul 1907 existau 123 de oficii poștale, care expediau anual opt milioane scrisori, un milion de jurnale (ziare), peste șase sute de mii de pachete și aproximativ 120 de milioane de coroane. O altă componentă a mijloacelor de transport era reprezentată de rețeaua căilor ferate, cu o lungime de peste 500 km. Calea ferată Hardic – Rădăuți – Vicov – Frasin (Brodina), cu o lungime de 61 km și o ramură a acesteia, ce lega localitățile Carlsberg – Putna²⁵. Prin construirea acestor căi de comunicație, a fost sporită rentabilitatea producției agricole și industriale ridicând valoarea pământului²⁶.

În 1782, s-a înființat în Bucovina cadastrul funciar, instituție care funcționa în Austria cu numele de „Tabula țării” (*Landtafel*). Comisia de delimitare a moșiilor era compusă din ofițerul superior Metzger, ofițerul Harasany, Alexandru Ilschi, funcționarul Erggelet și translatorii Petru Aaron de Bistra, Ducilovici,

²¹ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 248.

²² Gheorghe Schipor, *op. cit.*, p. 77–78.

²³ Emil Grigorovitz, *op. cit.*, p. 31.

²⁴ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 248.

²⁵ Emil Grigorovitz, *op. cit.*, p. 32.

²⁶ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 85.

Dragossi și lt. Lopeischi. Comisia a cercetat actele de proprietate ale fiecărui proprietar, formându-se corpul de documente „Liber Granicialum”, în zece volume. Documentele privitoare la moșiile bisericesti au format două corpuri: „Fundationum” și „Bona cleri bucovinesis”. În aceste documente este menționat ca proprietar fiecare mănăstire sau schit, așa cum a fost recunoscută și consemnată în procesele-verbale încheiate pe teren de sus menționata comisie²⁷.

În anul 1787, loturile aflate în folosința țăranilor au fost separate de cele ale stăpânilor și declarate proprietăți rusticale, care nu reprezentau proprietatea țăranilor, dar aparțineau comunelor și obștilor satești. Comunele distribuiau anual țăranilor loturi pentru a fi lucrate, iar din anul 1835 lotul dat în folosință țăranului devine proprietatea sa personală, cu dreptul de moștenire urmașilor săi²⁸.

Înainte de anul 1900, izlazurile degradate au fost parcelate și distribuite țăranilor prin vânzare sau arendă, în vederea cultivării lor cu furaje sau cereale, iar Bucovina dispunea de numeroase fânețe și pășuni, ce însumau 128 421 ha, din care aproximativ 25 000 ha erau alpine și subalpine, restul fiind izlazuri comunale.

Pe lângă aceste izlazuri, pentru pășunat mai erau folosite miriștele, primăvara, de la topirea zăpezii și până la 23 aprilie și toamna, de la strânsul recoltei până la căderea zăpezii. Cu timpul, utilizate în exces, pășunile s-au mai depreciat iar fânețele au pierdut din productivitate, atât timp cât au fost lăsate neîngrijite. Necesitatea asigurării bazei furajere pentru vite, al căror număr era în creștere, a determinat introducerea de măsuri de transformare a unor părți din izlazuri pentru cultura unor plante de nutreț. Suprafețele cu pășuni și fânețe de la șes au făcut loc pământului arabil, iar în agricultură, pe lângă cereale au fost introduse culturi de plante furajere.

Din anul 1812 s-a introdus cultura cartofului²⁹. Primii cultivatori de cartofi au fost coloniști germani, apoi cartoful s-a extins repede, încât, la mijlocul secolului al XIX-lea, se cultiva în Bucovina pe circa 22 000 de ha³⁰.

Din vremuri îndepărtate, vitele au fost averea cea mai importantă a populației țărănești din Bucovina. Averea țăranilor nu era socotită în pământ, deoarece nu le aparținea, ci în vite, iar după numărul vitelor, țăranii erau împărțiți de fisc în frunțași, mijlocași și codași. O atenție deosebită a fost acordată creșterii cailor, iar Curtea de la Viena, susținută de un regim militar-feudal, a pus un accent deosebit pe înzestrarea armatei cu caii necesari³¹.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea, s-au înmulțit tot mai mult furturile de vite. Una dintre cauze consta în faptul că țăranii moldoveni, conservatori de felul

²⁷ Silvestru Morariu-Andrievici, *Proprietățile fundamentale ale Bisericii Gr.-or. în Bucovina, după istorie, așezămintele canonice și legile de stat*, Suceava, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2004, p. 78–79.

²⁸ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 212–213.

²⁹ Emil Ioan Emandi, *Premisele dezvoltării agriculturii moderne în Bucovina (1775–1918). Contribuții privind producția animalieră (I)*, în „Revista Bistriței”. Anuarul Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, anul VII, 1993, p. 204–205.

³⁰ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 212.

³¹ Emil Ioan Emandi, *op. cit.*, p. 206.

lor, nu își construiau grajduri și țineau vitele peste noapte afară. După înălțarea Rădăuțiului la rang de târg, piața de aici a ajuns locul de vânzare a vitelor furate, iar pentru stoparea acestui delict administrația de la Lemberg a reînnoit interdicția de cumpărare a vitelor fără certificat de proprietate, prin *Decretul imperial* nr. 3 983/15.II.1823. În acest scop, a fost publicată o directivă referitoare la eliberarea certificatelor de proprietate pentru vite, certificate ce erau eliberate de către Direcția din Rădăuți pentru localitățile apropiate. Pentru locuitorii din Vicovu de Jos, Vicovu de Sus, Voitinel și Bilca aceste certificate erau eliberate de economul domenal, domiciliat la Vicovu de Jos, sau de brigadierul silvic de acolo. În urma acestei patente, niciun locuitor nu mai putea vinde vite fără certificat de proprietate domenal³².

Înființarea filialei hergheliei de cai de la Vicovu de Sus

La 6 august 1786, împăratul Iosif al II-lea a ordonat ca pe moșiile Fondului Bisericesc de la Straja, Vicovu de Sus și Vicovu de Jos, precum și pe cele de pe muntele Lucina, să se înființeze grajduri pentru adăpostirea cailor de remontă și o pășune de stat, sugerând Cabinetului militar de la Viena să înființeze o herghelie de prăsilă în sediul și pe domeniile fostei Episcopii de Rădăuți³³.

Efectivul de cai a sporit prin achiziții de cai proveniți din comerț, prin mânzi proveniți din prăsilă, datorită fânețelor și pășunilor care erau ieftine. În acest scop, a fost arendat domeniul Rădăuți al Fondului bisericesc, la 1 mai 1792, pe o durată de 15 ani, până la 1 mai 1807. Locotenent-colonelul Cavallar a fost numit comandantul hergheliei, având sediul la Vășcăuți. Efectivele de cai ale hergheliei înregistrau 1 446 exemplare, fără mânze de un an și sugari, care erau repartizați în stațiunile de la Vicovul de Sus, Frasin, Voitinel, Mitoc, Vlădica. Contractul de arendare, expirat la 1 mai 1807, a fost prelungit pe o perioadă de cinci ani, plătindu-se o arendă anuală de 56 012 florini și 24 de cruceri. Locotenent-colonelul Cavallar este considerat principalul întemeietor al hergheliei de cai de prăsilă, fiind înaintat la rangul de general-maior în anul 1804, la pensionare, în 1811, devenind mareșal-locotenent.

La Vicovu de Sus a fost construit ocolul de iarnă, acoperit pentru o herghelie „în liber” (*wild*), fiind amenajată pentru armăsarii tineri în 1813. Între anii 1813 și 1814, în filiala stațiunii de la Vicovu de Sus s-a realizat instalarea și prăsilă cu armăsari normanzi și arabi. Această instalare a avut o importanță deosebită pentru prăsilă particulară de cai, deoarece o bună parte dintre caii de la herghelii treceau în gospodăriile particulare ale localnicilor³⁴.

³² Franz Wiszniowski, *op. cit.*, p. 16–17.

³³ Mihai Iacobescu, *30 de zile în „Siberia”*. Căutând arhivele Bucovinei, Iași, Editura Junimea, 2005, p. 90.

³⁴ Franz Wiszniowski, *op. cit.*, p. 161–162.

Amplasarea construcțiilor hergheliei de la Rădăuți a fost făcută cu ignorarea celor mai elementare sentimente religioase românești, grajdurile hergheliei ridicându-se lângă biserica lui Bogdan Vodă. Astfel, decenii întregi acest lăcaș spiritual a fost confruntat cu mirosul de baligă, cu zgomotul permanent provocat de carele încărcate cu furaje și gunoi, de nechezatul cailor, de înjurăturile și răcnetele surugiilor și îngrijitorilor nemți de la grajduri³⁵.

La 7 august 1817, herghelia a fost vizitată de împăratul Francisc I, care notează în jurnalul său: „Herghelia are o stațiune în Rădăuți, una în Măneuți, cu două case de locuit și un grajd, una în Volovăț, cu două clădiri de locuit și două grajduri, în Vicovu de Jos, cu două case de locuit și trei grajduri, [în] Vicovu de Sus, un ocol cu două case de locuit și [în] Straja, o casă de locuit și un grajd”³⁶.

Herghelia era deservită de 145 de militari conduși de un locotenent-colonel și 78 de soldați de cavalerie și cărași³⁷. În 1824, herghelia a fost reorganizată. La Rădăuți se afla sediul conducerii, școala de călărie, un magazin de efecte, spitalul militar și veterinar. Stațiunile din Voitinel, Mitoc și Frasin se aflau sub comanda unui ofițer subaltern, iar stațiunea de montă din Vicovu de Sus era condusă de un căpitan de cavalerie, ce avea atribuții în legătură cu prăsila de cai din Bucovina. Fiecare stațiune avea propriul ei contabil. Începând din anul 1825, instituția hergheliei apare pe listele oficiale cu numele de Herghelia militară din Rădăuți³⁸.

Pentru întreținerea cailor destinați cavaleriei imperiale, suprafețe întinse din pământurile arabile ale ținutului au fost cultivate cu cereale pentru vite, în defavoarea culturilor pentru hrana populației din zona hergheliilor³⁹.

Din anul 1804, întâlnim în Bucovina primii medici veterinari, prezența acestor specialiști fiind legată exclusiv de herghelia de la Rădăuți. Pe parcursul anilor, numărul medicilor veterinari va cunoaște o creștere progresivă⁴⁰.

Paralel cu înființarea hergheliei de stat și arendarea unor însemnate domenii din Fondul bisericesc, habsburgii au elaborat și aplicat un plan vast de colonizare și stimulare a emigrărilor în Bucovina. Astfel, în numai câteva decenii, potențialul demografic al zonei și numărul contribuabililor către stat a sporit de peste 10 ori⁴¹.

Pentru agricultură, herghelia dispunea de 2 630 de hectare la Rădăuți, Frasin și Vicov, iar pădurile domeniului erau împărțite între ocoalele silvice de la Horodnic, Vicovu de Jos, Vicovu de Sus, Straja, Seletin și Izvor. Comandantul hergheliei, Gottfried von Asboth a sistat cultura prin rotație, practică în mod obișnuit de

³⁵ Vasile S. Cucu, Emil I. Emandi, *Fazele de urbanizare și evoluția spațială a orașului Rădăuți (sec. XV–XX)*, în „Terra». Revistă a Societății de Geografie din România”, anul XXVI–XXVII, Iași, Editura „Glasul Bucovinei”, 1996, p. 17.

³⁶ Franz Wiszniowski, *op. cit.*, p. 162.

³⁷ Emil Ioan Emandi, *op. cit.*, p. 207.

³⁸ Franz Wiszniowski, *op. cit.*, p. 164.

³⁹ Emil Ioan Emandi, *op. cit.*, p. 207.

⁴⁰ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, p. 220.

⁴¹ Mihai Iacobescu, *30 de zile în „Siberia”*, p. 91.

localnici pe terenurile arabile, introducând o succesiune de culturi cerealiere, adecvată împrejurărilor locale⁴².

Ani la rând, von Asboth a folosit batalioane întregi de soldați la doborârea unor păduri întinse și la secarea mlaștinilor, pentru a spori terenul agricol. Asbot s-a interesat de perfecționarea uneltelor agricole, inventând un plug pentru săparea canalelor de scurgere și o mașină de curățat terenul de tufăriș, cu rădăcini cu tot. Cu acest plug erau săpate canale de scurgere de două picioare, pentru asanarea câmpului. Acest exemplu a fost preluat de o serie de proprietari, care au asanat mlaștini, au înființat herghelii particulare și au adoptat gunoiera ogoarelor (necunoscută până atunci în Bucovina)⁴³. Agricultură în zonă era una tradițională, aplicată pe suprafețe restrânse, fără rezultate spectaculoase. Printr-un ordin legislativ din 1787, loturile aflate în folosința țăranilor au fost separate de cele ale stăpânilor, prin trecerea lor în proprietatea comunelor, care distribuiau anual țăranilor loturi spre a fi lucrate. Din anul 1835, lotul a fost dat în folosință țaranului, devenind proprietatea sa, cu drept succesoral⁴⁴.

⁴² Franz Wiszniowski, *op. cit.*, p. 181.

⁴³ *Ibidem*, p. 182.

⁴⁴ George Ostafi-Ost, *Etnic și economic în Bucovina*, în „Suceava». Anuarul Muzeului Național al Bucovinei”, Suceava, tomul XXIV–XXV, 1997–1998, 2000, p. 220.